ISSN 1728-0532

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ АКАДЭМІЯ НАВУК БЕЛАРУСІ

ГІСТАРЫЧНА-АРХЕАЛАГІЧНЫ ЗБОРНІК

38
ВЫПУСК / ISSUE

HISTORICAL-ARCHAEOLOGICAL COLLECTION

МІНСК 2024

ГІСТАРЫЧНА-АРХЕАЛАГІЧНЫ ЗБОРНІК Выпуск 38

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ АКАДЭМІЯ НАВУК БЕЛАРУСІ
Інстытут гісторыі

ГІСТАРЫЧНА-АРХЕАЛАГІЧНЫ ЗБОРНІК

HISTORICAL-ARCHAEOLOGICAL COLLECTION

38
ВЫПУСК / ISSUE

Заснаваны ў 1927 годзе

Мінск
«Беларуская навука»
2024

УДК [940+902/904(4)](082)

Чарговы выпуск «Гістарычна-археалагічнага зборніка» падрыхтаваны да 95-годдзя дзяржаўнай навуковай установы «Інстытут гісторыі НАН Беларусі». У зборніку таксама змешчаны артыкулы гісторыкаў і археолагаў нашай краіны, прысвечаныя актуальным праблемам гісторыі, гістарыяграфіі, крыніцазнаўства і археалогіі; прадстаўлены найноўшыя дасягненні гістарычнай навукі, раскрыты сучасныя погляды на актуальныя праблемы айчыннай і замежнай гісторыі ад першабытнасці да сучаснасці.

Выданне разлічана на прафесійных вучоных-гісторыкаў, археолагаў, антрапалагаў, выкладчыкаў, студэнтаў і аспірантаў, шырокае кола чытачоў, якія неабыякава ставяцца да гістарычнага мінулага.

Выданне адноўлена ў 1993 годзе

Рэдакцыйная калегія:

А. А. Каваленя, акадэмік, доктар гістарычных навук, прафесар (галоўны рэдактар);
В. Л. Лакіза, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (намеснік галоўнага рэдактара);
М. У. Смяховіч, доктар гістарычных навук, дацэнт (намеснік галоўнага рэдактара);
С. А. Трацця, кандыдат гістарычных навук (адказны сакратар);
Р. А. Аляхновіч (тэхнічны сакратар);
А. М. Аўласовіч, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;
А. В. Бараноўскі кандыдат гістарычных навук;
С. П. Віцязь, доктар гістарычных навук;
М. У. Глеб, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;
В. Ф. Голубеў, доктар гістарычных навук, прафесар;
В. В. Даніловіч, доктар гістарычных навук, дацэнт;
А. Б. Доўнар, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;
І. У. Жылінская, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;
М. Г. Жылінскі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;
А. Г. Калечыц, доктар гістарычных навук, прафесар;
А. Г. Каханоўскі, доктар гістарычных навук, прафесар;
І. Ф. Кітурка, доктар гістарычных навук, дацэнт;
Я. У. Кодзін, доктар гістарычных навук, прафесар (Расійская Федэрацыя);
А. М. Літвін, доктар гістарычных навук, прафесар;
Я. В. Мірановіч, доктар гістарычных навук, прафесар (Рэспубліка Польшча);
Н. Я. Новік, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;
А. В. Солапава, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Расійская Федэрацыя);
П. А. Трубчык, кандыдат гістарычных навук, дацэнт

Рэцэнзенты:

доктар гістарычных навук дацэнт В. А. Пілецкі,
доктар гістарычных навук прафесар А. У. Русаковіч

© ДНУ «Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі», 2024
© Афармленне. РУП «Выдавецкі дом «Беларуская навука», 2024

ЗМЕСТ

ПРЫНЯТЫЯ СКАРАЧЭННІ . . . . 6 ACCEPTED ABBREVIATIONS. 6

Інстытуту гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі – 95 год! (*В. Лакіза*) . . . . 8 The Institute of History of the National Academy of Sciences of Belarus is 95 years old (*V. Lakiza*) 8

ДА 95-ГОДДЗЯ ІНСТЫТУТА ГІСТОРЫІ НАН БЕЛАРУСІ

Віншаванні Інстытута гісторыі НАН Беларусі і яго калектыву з 95-годдзем . . . . 10 Congratulations to the Institute of History of the National Academy of Sciences of Belarus and its staff on the 95th anniversary 10

Вадим Лакиза. Ключевые направления деятельности Института истории Национальной академии наук Беларуси на современном этапе: к 95-летию государственного научного учреждения. . . . . 20 ***Vadzim Lakiza.*** Fundamental activities of the Institute of History of the National Academy of Sciences of Belarus at the present stage: to the 95th anniversary of the state scientific institution 20

Валянцін Голубеў, Аляксандр Доўнар. Цэнтр гісторыі Беларусі IX–XVIII стагоддзяў і спецыяльных гістарычных навук у 2021–2024 гадах 41 ***Valentin Holubeu, Aliaksandr Dounar.*** The Center for the History of Belarus of the 9th–18th centuries and Special Historical Sciences in 2021–2024 41

Ольга Марфина. Антропологические исследования древнего и современного населения в Институте истории НАН Беларуси . . . . 51 ***Olga Marfina.*** Anthropological studies of ancient and modern populations at the Institute of History of the National Academy of Sciences of Belarus. . . 51

Наталля Новік. Аддзел гісторыі Беларусі канца XVIII – пачатку XX стагоддзя: дасягненні і перспектывы (2021–2024 гг.). . . . . 61 ***Natallia Novik.*** Department of History of Belarus from the end of the 18th to beginning of the 20th century: achievements and perspectives (2021–2024) 61

Сяргей Траццяк. Аддзел навейшай гісторыі Беларусі: важнейшыя дасягненні (2020–2023 гг.) . . . . 68 ***Siarhei Tratsiak.*** Department of Contemporary History of Belarus: main achievements (2020–2023) 68

Алексей Литвин, Александра Кузнецова-Тимонова. Центр военной истории Беларуси: достижения и перспективы (2021–2024 гг.) . . . 75 ***Alexey Litvin, Alexandra Kuznetsova-Timonova.*** Center for Military History of Belarus: achievements and prospects (2021–2024) 75

Ирина Жилинская. Исследовательская работа центра всеобщей истории, международных отношений и геополитики в 2021–2024 годы 82 ***Iryna Zhilinskaya.*** Research work of the Center for General History, International Relations and Geopolitics in 2021–2024 82

Марина Глеб. Исследования по истории науки в Институте истории НАН Беларуси (2019–2024 гг.) . . . . 90 ***Maryna Hleb.*** Research on the history of science at the Institute of History of the National Academy of Sciences of Belarus (2019–2024) 90

ГІСТОРЫЯ

Анастасія Скеп'ян. Слуцкія войты XVI–XVII стагоддзяў . . . . 98 ***Anastasya Skiepyan.*** Slutsk vojts of the 16th – 17th centuries 98

Кацярына Пышкала. Прававыя асновы ўнутрысаслоўнай апекі над дзецьмі-сіротамі ў беларуска-літоўскіх губернях (канец XVIII – першая палова XIX ст.) . . . . 108 ***Katerina Pyshkalo.*** Legal basis for intraclass guardianship of orphans in the Belarusian-Lithuanian Governorates (the end of the 18th – the first half of the 19th century) 108

Таццяна Даўгач. Беларускі горад другой паловы XIX стагоддзя ў скаргах і прашэннях яго жыхароў . . . . 117 ***Tatsiana Dauhach.*** Belarusian city of the second half of the 19th century in mourning and petitions of its inhabitants 117

Татьяна Лисовская. Правовое положение поздних протестантских общин Беларуси в конце XIX – начале XX века 123
Tatsiana Lisouskaya. Legal status of the late protestant communities of Belarus at the end of the 19th – the beginning of the 20th century 123

Аляксей Капліеў. Медыцынскае абслугоўванне насельніцтва ў БССР і Заходняй Беларусі ў 1920–30-я гады: дынаміка асноўных паказчыкаў. 131
Alexey Kapliyev. Medical care for the population in the BSSR and Western Belarus in the 1920–30s: the main indicators dynamics 131

Вячаслаў Даніловіч. Удзел моладзі ў развіцці сістэмы школьнай адукацыі ў Савецкай Беларусі ў 1920–30-я гады 142
Viachaslau Danilovich. Participation of youth in the development of the school education system in Soviet Belarus in the 1920–30s. 142

Дарья Пыж. Корреспондентское движение в БССР в 1920-х годах: этапы формирования, структура, направления деятельности 149
Darya Pyzh. Correspondent movement in the BSSR in the 1920s: stages of formation, structure, areas of activity 149

Вольга Бароўская. Асаблівасці арганізацыі ляснога экспарту БССР у Польшчу ў 1930-я гады. . 155
Volha Borovskaya. Features of the organization of timber exports of the BSSR to Poland in the 1930s 155

Валянцін Мазец. Краязнаўчы рух у Беларусі ў другой палове 1940-х – першай палове 1960-х гадоў: асаблівасці развіцця 160
Valentin Mazets. Local history movement in Belarus in the second half of the 1940s – the first half of the 1960s: features of development. 160

Валерий Надтачаев. Карательные операции частей и подразделений 286-й охранной дивизии против партизан и мирного населения на оккупированной территории Беларуси (1941–1944 гг.). 169
Valery Nadtachayeu. Punitive operations of units and subdivisions of the 286th security division against partisans and civilians in Belarus (1941–1944). 169

Марина Краснова. Становление и развитие школьного исторического образования в Республике Беларусь 178
Marina Krasnova. Formation and development of school historical education in the Republic of Belarus 178

ГІСТАРЫЯГРАФІЯ, КРЫНІЦАЗНАЎСТВА І МЕТАДЫ ГІСТАРЫЧНАГА ДАСЛЕДАВАННЯ

Аляксей Дзенісевіч. Найноўшая беларуская гістарыяграфія гісторыі астранамічнай навукі ў Віленскім універсітэце ў XVII – першай трэці XIX стагоддзя 188
Aliaksei Dzenisevich. The modern Belarusian historiography of the history of astronomical science at the University of Vilna in the 17th – the first third of the 19th century 188

Лізавета Пухцеева. Ментальнасць шляхты беларускіх губерняў ў апошняй трэці XVIII – 60-я гады XIX стагоддзя: стан даследавання праблемы 196
Elizaveta Pukhtseyeva. Mentality of the gentry of the Belarusian governorates in the last third of the 18th – 60s of the 19th century: state of the research. 196

Павел Трубчык. Даследаванне дзейнасці манархічных партый і іх аддзелаў у пачатку XX стагоддзя на тэрыторыі Беларусі ў савецкай гістарыяграфіі (1971–1991 гг.). 205
Pavel Trubchyk. Investigation of the activities of monarchist parties and their subdivisions in the early 20th century on the territory of Belarus in Soviet historiography (1971–1991) 205

Анатоль Крыварот. Узаемадзеянне партызан Беларусі і Украіны (1941–1944 гг.): айчынная гістарыяграфія савецкага перыяду 211
Anatol Kryvarot. The interaction of the partisans of Belarus and Ukraine (1941–1944): Russian historiography of the Soviet period. 211

Александра Кузнецова-Тимонова. Участие советских военнослужащих в локальных войнах второй половины XX века в исторической памяти Беларуси 219
Alexandra Kuznetsova-Timonova. Participation of the Soviet military persons in local wars of the 2nd half of the 20th century in historic memory of Belarus 219

АРХЕАЛОГІЯ

Алексей Авласович. Дохристианские захоронения в окрестностях летописного Друцка. . . 226
Aleksei Avlasovich. Pre-christian burials in the neighborhood of the chronicle Drutsk 226

Станіслаў Юрэцкі. Аднаўленне даследаванняў па археалогіі ў Інстытуце гісторыі АН БССР у 1944–1945 гадах. 239
Stanislau Yuretski. The reestablishment of archeological researches at the Institute of History of the Academy of Sciences of the BSSR in 1944–1945. . . 239

ВУЧОНЫЯ ІНСТЫТУТА – ЛЕТАПІСЦЫ БЕЛАРУСКАЙ ГІСТОРЫІ

Сапраўдны чалавек навукі (да 50-годдзя Наталлі Яўгенаўны Новік) (*А. Сакольчык*) 243
Таленавіты даследчык і папулярызатар гісторыі (да 50-годдзя Сяргея Аляксандравіча Траццяка) (*В. Мазец, А. Бараноўскі*) 246
Творчы даследчык ваеннай гісторыі (да 70-годдзя Анатоля Аляксеевіча Крыварота) (*А. Літвін, В. Мазец*) 249
Якаснае спалучэнне ў адной асобе ўніверсітэцкага выкладчыка і акадэмічнага даследчыка (да 80-годдзя Аляксандра Аляксандравіча Чалядзінскага (*І. Жылінская, У. Снапкоўскі*). . . 251

ПРАВІЛЫ ДЛЯ АЎТАРАЎ 256

A true man of science (to the 50th anniversary of Natalia Evgenievna Novik) (*A. Sakolchyk*) 243
A talented researcher and popularizer of history (to the 50th anniversary of Sergei Alexandrovich Tretyak) (*V. Mazets, A. Baranouski*) 246
Creative researcher of military history (to the 70th anniversary of Anatoly Alekseevich Krivorot) (*A. Litvin, V. Mazets*) 249
A qualitative combination of a university teacher and an academic researcher in one personality (to the 80th anniversary of Alexander Alexandrovich Chelyadinsky) (*I. Zhilinskaya, V. Snapkovsky*) 251

RULES FOR AUTHORS 256

ПРАВІЛЫ ДЛЯ АЎТАРАЎ

Тэкст артыкула падаецца ў рэдакцыю часопіса на электронным носьбіце і ў друкаваным выглядзе ў адпаведнасці з наступнымі тэхнічнымі патрабаваннямі:

– аб'ём артыкула, улічваючы непасрэдна тэкст і ілюстрацыйны матэрыял, – да 40 тыс. знакаў з прабеламі (1 друкаваны аркуш);

– аб'ём рэзюмэ – па 300–500 знакаў на трох мовах (беларускай, рускай і англійскай);

– тэкст артыкула, табліцы, малюнкі, дадаткі, ключавыя словы і рэзюмэ трэба захаваць у адным файле;

– табліцы і малюнкі (ілюстрацыйны матэрыял – фотаздымкі, схемы, чарцяжы, дыяграмы і інш.) павінны мець назвы і быць пранумараваны ў парадку спасылак на іх ў тэксце ў наступных фарматах і з шрыфтавымі выдзяленнямі: (мал. 1: *2*) або (мал. 3, *б*: *4–7*); калі спасылка паўтараецца, яе афармляюць так: (гл. мал. 1: *2*); у выпадку, калі ў артыкуле толькі адна табліца ці малюнак, іх пазбаўляюць нумарацыі, пакідаючы толькі назву, і робяць наступныя спасылкі: (гл. табліцу) або (гл. малюнак);

– усе надпісы на малюнках трэба набраць шрыфтам Times New Roman ці Arial памерам 9–10 пунктаў, часткі малюнкаў (*а*, *б* і г. д.) і іх дэталі (*1*, *2* і г. д.) выдзеліць курсівам, як непасрэдна на відарысах, так і ў спасылках на іх;

– малюнкі, якія змяшчаюцца непасрэдна ў артыкуле, акрамя гэтага, трэба прадставіць на электронным носьбіце ў асобных графічных файлах фармату TIFF ці JPEG (пашырэнне не менш за 300 dpi);

– раздрукоўку патрэбна зрабіць праз 1,5 інтэрвалу шрыфтам Times New Roman памерам 12 пунктаў.

У пачатку артыкула аўтару неабходна ўказаць індэкс УДК.

Структура і змест артыкула:

– для кожнага з аўтараў трэба ўказаць наступныя звесткі: імя, прозвішча (у адпаведнасці з пашпартам); пасаду, месца працы (аддзел, сектар, кафедра і г. д.), назву ўстановы, арганізацыі ці прадпрыемства; вучоную ступень і званне; горад, краіну; адрас электроннай пошты (e-mail);

– назва артыкула (у тым ліку і ва ўсіх рэзюмэ) павінна быць набрана малымі літарамі (вялікія літары выкарыстоўваюцца згодна з правіламі арфаграфіі);

– ключавыя словы (10–15 слоў) і рэзюмэ на мове артыкула, якое адлюстроўвае асноўныя вынікі і высновы даследавання;

– уводзіны:

• фармуліроўка актуальнасці даследавання і апісанне аб'екта даследавання;

• агляд замежнай і айчыннай літаратуры, які пацвярджае адсутнасць у літаратурных крыніцах вырашэння гэтай задачы і пазначае папярэднікаў, на даследаваннях якіх грунтуецца праца;

• вызначэнне мэты і пастаноўка задач;

– асноўная частка (апісанне даследавання);

– заключэнне (абагульнены вывад па тэме даследавання) ці высновы (канкрэтныя вынікі працы, аформленыя па пунктах), якія павінны лагічна адпавядаць пастаўленым у пачатку артыкула задачам;

– літаратура і крыніцы (спіс выкарыстаных пры напісанні артыкула выданняў, архіўных і электронных крыніц).

– пераклад імя і прозвішча кожнага з аўтараў; назвы ўстановы, арганізацыі ці прадпрыемства; горада, краіны; назвы артыкула; ключавых слоў і рэзюмэ на беларускую (рэзюмэ) / рускую (резюме) і англійскую (summary) мовы.

Нумары змешчанага ў канцы артыкула блока «Літаратура і крыніцы» трэба набраць з клавіятуры (без выкарыстання ўкладкі «Страварэнне маркіраванага спіса»), а перакрыжаваныя спасылкі неабходна перазахаваць як звычайны тэкст. Спасылкі ў тэксце абазначаюцца парадкавым нумарам у квадратных дужках па спрошчанай [1, 2, 7–10] ці [3, с. 7; 4, с. 839] або камбінаванай [5, с. 25–31; 7–9; 11, с. 35, мал. 45: *1*, *3–5*; 17; 18] схеме. Спіс літаратуры і крыніц афармляецца ў парадку прастаўлення спасылак у тэксце або ў алфавітным парадку ў адпаведнасці з патрабаваннямі Вышэйшай атэстацыйнай камісіі Рэспублікі Беларусь (загад ВАКа Рэспублікі Беларусь ад 25.06.2014 № 159 у рэдакцыі ад 08.09.2016 № 206; https://vak.gov.by/be/bibliographic Description).

Да артыкула павінны быць прыкладзены:

– рэкамендацыя аддзела ці кафедры;

– дзве рэцэнзіі спецыялістаў у пэўнай галіне (доктара/дактароў альбо кандыдата/кандыдатаў навук).

Артыкул прымаецца да апублікавання пасля разгляду рэдакцыйнай калегіяй. Калі па рэкамендацыі рэцэнзента артыкул вяртаецца аўтару на дапрацоўку, то дапрацаваны рукапіс зноў разглядаецца рэдкалегіяй, а датай паступлення лічыцца той дзень, у які рэдакцыя атрымала яго канчатковы варыянт. Пры гэтым адхіленыя рэдкалегіяй рукапісы не вяртаюцца і не рэдагуюцца.

Аўтар артыкула нясе адказнасць за накіраванне ў рэдакцыю матэрыялаў, якія былі раней апублікаваны ў друку альбо прыняты да друку іншымі выданнямі.

Рэдакцыйная калегія не спаганяе з аўтараў плату за друкаванне артыкулаў і іншых матэрыялаў. Кожны з аўтараў дае на бязвыплатнай аснове рэдакцыі права на выданне і наступнае распаўсюджванне

артыкула ў друкаваным выглядзе і на размяшчэнне электронных копій артыкула ў базах даных, прадстаўленых у выглядзе навуковых інфармацыйных рэсурсаў сеткі Інтэрнэт, і, акрамя таго, права на атрыманне метаданых (перапрацоўку) артыкула і выкарыстанне іх для напаўнення баз даных.

УВАГА!

1. Электронны носьбіт, на якім тэкст артыкула падаецца ў рэдакцыю, не павінен утрымліваць пабочных файлаў, што не маюць дачынення да прадстаўляемых у рэдакцыю матэрыялаў.

2. Рэдакцыйная калегія дае магчымасць першачарговага друкавання артыкулаў асобам, якія з'яўляюцца аспірантамі, дактарантамі і суіскальнікамі навуковай ступені ў год завяршэння навучання, што павінна быць адлюстравана ў рэцэнзіі.

3. Пры невыкананні ўказаных патрабаванняў матэрыялы могуць не прымацца да публікацыі.

Навуковае выданне

ГІСТАРЫЧНА-АРХЕАЛАГІЧНЫ ЗБОРНІК

Выпуск 38

Рэдактар *Н. Т. Гаўрыленка*
Мастацкі рэдактар *Ю. П. Барабанава*
Тэхнічны рэдактар *В. А. Ткачова*
Камп'ютарная вёрстка *І. У. Счаснюк*

Падпісана да друку 17.09.2024. Фармат 60 × 84 $^1/_8$. Папера афсетная. Друк лічбавы.
Ум. друк. арк. 29,99. Ул.-выд. арк. 29,6. Тыраж 120 экз. Заказ 188.

Выдавец і паліграфічнае выкананне:
Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Выдавецкі дом «Беларуская навука».
Пасведчанні аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы, распаўсюджвальніка
друкаваных выданняў № 1/18 ад 02.08.2013, № 2/196 ад 05.04.2017.
Вул. Ф. Скарыны, 40, 220084, г. Мінск.